

ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблеми оцінювання готовності викладачів вищих військових навчальних закладів до їх професійної діяльності. Представлено аналіз сучасних наукових підходів до оцінювання професійних умінь викладачів ВНЗ. Проаналізовано можливості застосування методів математичної статистики до визначення рівня готовності викладача вищого військового навчального закладу до здійснення професійної діяльності

У результаті здійсненого дослідження на сучасному етапі реформування Збройних сил України встановлено, що професійна готовність до педагогічної діяльності викладачів загальновійськових дисциплін, особливо молодих, не відповідає вимогам сучасної вищої військової школи. Вивчення їх педагогічної діяльності показує, що значна частина науково-педагогічних працівників (НПП) не використовує досягнення педагогічної науки у своїй практичній діяльності, не вміє науково аналізувати й давати об'єктивну оцінку новим педагогічним технологіям, інноваціям у педагогічній науці, досвіду викладачів-новаторів. Це свідчить про недоліки в системі підготовки НПП загальновійськових дисциплін. Нині практично немає методики оцінювання їх професійної готовності до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Атестаційна картка військовослужбовця, в якій міститься оцінка його різнобічних якостей, не обґрунтована й не має вироблених критеріїв оцінювання, часто виконується навімання, а також не підходить НПП [1: 209-210].

Проблеми і певні аспекти оцінювання професійної готовності фахівця розкриваються у працях В.О. Бондаренка, В.З. Брожика, П.М. Городова, Ю.Д. Граніна, С.О. Кубицького, Б.К. Морозникова та ін. [2; 3; 4; 5; 6; 7], у яких знайшли своє відображення напрями загальної теорії оцінювання. Так, у праці В.З. Брожика розкрито сутність оцінки, а також органічний зв'язок поняття "оцінка" з поняттям "цінність" і "пізнання" [3]. А на думку П.М. Городова, оцінка розглядається як: а) фактор формування особистості; б) показник відповідності досягнутого рівня виховання поставленим цілям; в) засіб оптимізації педагогічного впливу [4: 144]. В.О. Бондаренко розкривав сутність і функції оцінки, її місце та роль у діяльності офіцера, виходячи з того, що найбільш суттєвим матеріальним аналогом оцінки, схожим із нею за структурою і за процесом виконання, є вимірювання [2: 6]. Б.К. Морозников пояснював оцінку як ставлення суб'єкта до об'єкта, внаслідок якого відбувається процес порівняння з іншими об'єктами на підставі його пізнання [7: 10].

Як свідчить аналіз, термін "оцінка" використовують усі дослідники проблеми оцінювання професійної готовності, проте в їх роботах він має досить обмежене смислове навантаження. Водночас є науковці, які розглядають оцінку як одну з функцій контролю, інші – як одну з базових операцій, яку виконують керівники, треті виділяють її в окрему управлінську функцію, четверті вбачають у ній синонім слова "вимірювання". Однак реальний процес оцінювання професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності є багатограним і залишається невисвітленим. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба обґрунтувати оцінювання їхньої професійної готовності.

Мета статті – обґрунтувати методику оцінювання професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у ВВНЗ.

Досвід практичної діяльності свідчить, що оцінка – це завжди порівняння, але не кожне порівняння є оцінкою. Порівняння можливе при дотриманні, щонайменше, двох вимог. По-перше, порівнюватися мають реальні предмети або явища; по-друге, порівняння має відбуватися відносно певного еталона, величини. Таким чином, для оцінювання професійної готовності НПП до педагогічної діяльності нам потрібно, по-перше, виявити необхідні вміння і здатності, тобто такі, які забезпечують найефективнішу педагогічну діяльність та її кінцевий результат; по-друге, розробити критерії оцінювання величини розвитку цих умінь і здатностей на кожному з п'яти рівнів (початковому, низькому, середньому, достатньо високому, високому); по-третє, практично оцінити розвиток конкретного вміння або здатності НПП; по-четверте, розробити критерії оцінювання рівня розвитку всієї сукупності його педагогічних умінь і здатностей.

Підходи до дослідження оцінювання професійної готовності передбачають з'ясування вихідних принципів її здійснення. Методологічні принципи оцінювання професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін є системою загальнонаукових і специфічних правил і ціннісних норм. Виходячи з наведених вище даних, нами сформульовані принципи і функції оцінювання. До основних принципів ми відносимо: принцип наукової об'єктивності, який передбачає врахування в оцінці всіх зв'язків і відносин; принцип конкретно-історичного підходу, який вимагає розгляду оцінки не як деякої надуманої абстракції, а як реально існуючої професійної готовності, що відповідає певній стадії розвитку суспільства, військової справи, вищої військової школи; принцип єдності теорії та практики в оцінюванні професійної готовності НПП, який визначає необхідність постійного врахування умінь втілювати теоретичні психолого-педагогічні знання у практику навчально-виховної діяльності з курсантами; принцип повноти оцінювання професійної готовності НПП, врахування його кількісно-якісної характеристики; принцип системного підходу, який дозволяє адекватно відобразити всю різноманітність явищ в оцінці їх професійної готовності; принцип адресності, який полягає в тому, що інформація про результати оцінювання важлива тоді, коли вона відома не лише НПП, а також тим, хто відповідає за розвиток професійної готовності та має право здійснювати регулюючий вплив на об'єкт навчання; принцип сприйняття оцінки професійної готовності, який дозволяє уникнути в її процесі невизначеності, занепокоєності, негативізму тощо; принцип своєчасності та цінності оцінки.

До основних функцій оцінки нами віднесено: аксіологічну функцію, яка має за мету з'ясувати цінність як результатів педагогічної діяльності НПП, так і самого процесу підготовки до неї; регулятивну функцію, яка полягає в регулюванні процесу розвитку професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності, керованості ним; індикаторно-інформативну, яка дозволяє визначити рівень професійної готовності НПП до педагогічної діяльності у ВВНЗ; прогностичну функцію, яка забезпечує прогнозування шляхів, форм і методів розвитку професійної готовності НПП; нормативну функцію, яка полягає в тому, що на кожному рівні професійної готовності закладені якісні та кількісні параметри; мотиваційну функцію, яка полягає у стимулюванні НПП до саморозвитку професійної готовності, пошуку тощо.

Важливим аспектом розвитку професійної готовності до педагогічної діяльності є визначення (діагностування) її наявного рівня у НПП загальновійськових дисциплін. І. П. Підласий готовність учителя до педагогічної діяльності визначав через "професійний потенціал педагога" і "педагогічний професійний потенціал" [8: 253-256]. Він розкрив його як систему природних і набутих у процесі професійної підготовки якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні [8: 253].

Необхідними для розв'язання тих чи інших педагогічних завдань є знання НПП загальновійськових дисциплін педагогічної теорії. Однак разом зі знанням педагогічної теорії НПП повинні мати відповідну сукупність особистісних якостей і здібностей, які інтегруються у певні військово-спеціальні, моральні, психологічні та фізичні здатності в ході навчально-виховного процесу [2: 68-97]. Загалом кожне вміння, здатність НПП, вірніше, рівень їхнього розвитку (досконалості) має певний позитивний потенціал. Сукупність (сума) потенціалів умінь і здатностей усіх складових їх професійної готовності до педагогічної діяльності визначає її цілісний потенціал, який відповідає певному рівню розвитку їх професійної готовності (1):

$$ЗПФГ = ТПГ + ППГ + ВСГ + МПГ + ФГ, \quad (1)$$

де ЗПФГ – загальний потенціал професійної готовності; ТПГ – теоретико-педагогічна готовність; ППГ – практично-педагогічна готовність; ВСГ – військово-спеціальна готовність; МПГ – моральна і психологічна готовність; ФГ – фізична готовність.

Для практичного оцінювання всіх складових, а також цілісної професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності на підставі обґрунтованих нами її теоретичних і методологічних засад розроблена відповідна методика. Вона включає окреме оцінювання теоретико-педагогічного, практично-педагогічного, військово-спеціального, фізичного, морального і психологічного видів готовності через визначення їх професійно-педагогічного потенціалу і коефіцієнта розвитку. Сутність оцінювання полягає у виявленні високого, достатньо високого, середнього, низького або дуже низького (початкового) рівня розвитку у НПП відповідних окремих умінь і здатностей [1: 253-276]. Нами визначені критерії рівня розвитку конкретних педагогічних умінь, ступінь їх розвитку і сформованості, який виявляється у розв'язанні НПП різноманітних педагогічних завдань у ході здійснення навчально-виховного процесу у ВВНЗ [1: 151-152].

Для розроблення методики оцінювання рівня професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності ми використали інтервальну шкалу. У цьому випадку кожний наступний варіант відповіді наділяється значенням "вище" (або "нижче"), "більш" (або "менш") та ін. Але ми передбачили й обґрунтували, що інтервал між варіантами відповідей наближається до рівного значення, що становить 2 бали, щоб чіткіше показати відмінність, тому кожному варіанту відповіді на порядок нижче відповідає кількість балів, яка менша від попереднього на 2 бали. У нашій методиці різним твердженням про рівень розвитку вмінь і здатностей НПП відповідає така кількість балів: високий – 10 балів; достатньо високий – 8 балів; середній – 6 балів; низький – 4 бали; дуже низький (початковий) – 2 бали. Залежно від визначеного рівня у відповідній графі проти кожного вміння і здатності ставиться бал [1: 253-276]. Валідність і надійність методики оцінювання забезпечується високим рівнем наукового обґрунтування сукупності вмінь і здатностей, які виражають окремо теоретико-педагогічний, практично-педагогічний, військово-спеціальний, фізичний, моральний і психологічний види готовності.

На підставі загальної суми балів із кожного виду готовності визначається коефіцієнт професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності, що є числом, яке виражає рівень розвитку всієї сукупності теоретико-педагогічних, практично-педагогічних, військово-спеціальних, фізичних, моральних і психологічних умінь і здатностей.

Коефіцієнт професійної готовності до педагогічної діяльності ($K_{nфг}$) є середньоарифметичним суми таких коефіцієнтів: теоретико-педагогічного ($K_{mтг}$), практично-педагогічного ($K_{mпг}$), військово-спеціального ($K_{всг}$), фізичного ($K_{фг}$), морального і психологічного ($K_{mпг}$) видів готовності (2):

$$K_{nфг} = \frac{K_{mтг} + K_{mпг} + K_{всг} + K_{фг} + K_{mпг}}{5}. \quad (2)$$

При визначенні коефіцієнта будь-якого виду готовності до педагогічної діяльності враховується вагомість кожного вміння та здатності. Для цього враховується вся сукупність умінь і здатностей, яка визначає цілісну професійну готовність НПП загальновійськових дисциплін до цієї діяльності. У нашій цілісній методиці така сукупність становить 300 вмінь і здатностей, у тому числі кількість умінь, які відображають теоретико-педагогічну готовність, становить 80, практично-педагогічну – 130, військово-спеціальну – 30, моральну і психологічну – 45, фізичну – 15 [1: 253-276].

Тоді загалом коефіцієнт будь-якого виду готовності до педагогічної діяльності (K_c) знаходиться у межах (3):

$$K_c = \frac{Q_{\min}}{m} \div \frac{Q_{\max}}{m}, \quad (3)$$

Де $Q_{\min}$ – це мінімально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного вміння (здатності) буде оцінено як "дуже низький (початковий)"; оскільки цьому рівню відповідає 2 бали, то $Q_{\min} = 2 \cdot N$ (N – кількість умінь або здатностей у конкретній методиці); $Q_{\max}$ – це максимально можлива сума балів (потенціалу), якщо рівень розвитку кожного вміння (здатності) буде оцінено як "високий"; оскільки цьому рівню відповідає максимальна кількість балів – 10, то $Q_{\max} = 10 \cdot N$ (N – загальна кількість умінь (здатностей) відповідно до методики оцінювання певного виду готовності до педагогічної діяльності); m – це загальна кількість умінь і здатностей, яка відображає цілісну професійну готовність до педагогічної діяльності. У нашій методиці $m = 300$.

Теоретико-педагогічна готовність НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності виявляється через аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння [1: 253-258]. Коефіцієнт такої готовності (K_{mnz}) є числом, що відображає рівень розвитку всієї сукупності аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь, а також їх вагомість у професійній готовності до педагогічної діяльності.

Виходячи з розробленої методики оцінювання рівня теоретико-педагогічної готовності НПП загальновійськових дисциплін, K_{mnz} обчислюється за формулою (3). Він знаходиться у межах від 160 / 300 до 800 / 300, тобто $0,53 \leq K_{mnz} \leq 2,67$. При цьому рівень їх теоретико-педагогічної готовності буде: дуже низьким (початковим) при $0,530 \leq K_{mnz} \leq 0,958$; низьким при $0,959 \leq K_{mnz} \leq 1,486$; середнім при $1,487 \leq K_{mnz} \leq 1,914$; достатньо високим при $1,915 \leq K_{mnz} \leq 2,342$; високим при $2,343 \leq K_{mnz} \leq 2,67$.

У свою чергу, їх практично-педагогічна готовність до педагогічної діяльності визначається організаційно-методичними і комунікативними діями, спрямованими на ефективну передачу знань, навичок, умінь курсантам, а також готовності останніх до їх засвоєння, власної активності щодо оволодіння ними, особистісного розвитку та ін. Вона визначається через групи організаційно-методичних і комунікативних умінь. Організаційно-методичні вміння включають мобілізаційні, методично-технологічні, розвиваючі й орієнтаційні вміння. Рівень їх розвитку визначається за методикою [1: 259-265]. Важливими у практичній педагогічній діяльності НПП загальновійськових дисциплін є комунікативні вміння, які оцінюються за відповідною методикою [1: 265-269]. Коефіцієнт практично-педагогічної готовності (K_{nng}) НПП є числом, що відображає рівень розвитку всієї сукупності мобілізаційних, методично-технологічних, розвивальних, орієнтаційних, перцептивних і вербальних умінь педагогічного спілкування, навичок педагогічної техніки, а також їх вагомість у цілісній професійній готовності НПП до педагогічної діяльності. За нашою методикою, K_{nng} обчислюється за формулою (3) та знаходиться у межах від 260 / 300 до 1300 / 300, тобто: $0,87 \leq K_{nng} \leq 4,33$. Причому рівень цієї готовності буде: дуже низьким (початковим) при $0,87 \leq K_{nng} \leq 1,562$; низьким при $1,563 \leq K_{nng} \leq 2,254$; середнім при $2,255 \leq K_{nng} \leq 2,946$; достатньо високим при $2,947 \leq K_{nng} \leq 3,638$; високим при $3,639 \leq K_{nng} \leq 4,33$.

Військово-спеціальна готовність виявляється у здатності НПП загальновійськових дисциплін давати курсантам ті знання, які необхідні для військової діяльності у мирний і воєнний час, а також такі вміння, які відповідають останнім досягненням військової науки і техніки. Її коефіцієнт ($K_{всз}$) є числом, що відображає рівень розвитку всієї сукупності військово-спеціальних здатностей, а також їх вагомість у їх цілісній професійній готовності до педагогічної діяльності [1: 265-269]. На підставі розробленої нами методики оцінювання рівня цієї готовності у НПП $K_{всз}$ обчислюється за формулою (3) та знаходиться у межах від 60 / 300 до 300 / 300, тобто $0,2 \leq K_{всз} \leq 1$. Причому рівень цієї готовності буде: дуже низьким (початковим) при $0,2 \leq K_{всз} \leq 0,36$; низьким при $0,361 \leq K_{всз} \leq 0,52$; середнім при $0,521 \leq K_{всз} \leq 0,68$; достатньо високим при $0,681 \leq K_{всз} \leq 0,841$; високим при $0,842 \leq K_{всз} \leq 1$.

Моральна і психологічна готовність НПП відображає його моральне підґрунтя, наявність необхідних морально-бойових, ділових і етичних якостей, а також психологічну стійкість і надійність у ході виконання навчально-виховних завдань. Коефіцієнт цієї готовності (K_{mnz}) у НПП є числом, величина якого відображає рівень розвитку всієї сукупності моральних і психологічних здатностей, а також їх вагомість у професійній готовності до педагогічної діяльності [1: 273-275]. Він обчислюється за формулою (3) та знаходиться у межах від 90/300 до 450/300, тобто: $0,3 \leq K_{mnz} \leq 1,5$. Причому цей рівень готовності буде: дуже низьким (початковим) при $0,3 \leq K_{mnz} \leq 0,54$; низьким при $0,541 \leq K_{mnz} \leq 0,781$; середнім при $0,782 \leq K_{mnz} \leq 1,0$; достатньо високим при $1,01 \leq K_{mnz} \leq 1,25$; високим при $1,251 \leq K_{mnz} \leq 1,5$.

На якість навчальних занять також впливає фізичне здоров'я НПП і його фізична підготовленість до здійснення педагогічної діяльності у ВВНЗ. Коефіцієнт його фізичної готовності ($K_{фз}$) є числом, величина якого відображає рівень розвитку всієї сукупності фізичних здатностей, а також їх вагомість у цілісній професійній готовності до педагогічної діяльності [1: 265-269]. $K_{фз}$ обчислюється за формулою (3) і знаходиться у межах від 30/300 до 250/300, тобто $0,1 \leq K_{фз} \leq 0,5$. Причому цей рівень буде: дуже низьким (початковим) при $0,1 \leq K_{фз} \leq 0,18$; низьким при $0,181 \leq K_{фз} \leq 0,26$; середнім при $0,261 \leq K_{фз} \leq 0,34$; достатньо високим при $0,341 \leq K_{фз} \leq 0,42$; високим при $0,421 \leq K_{фз} \leq 0,5$.

Професійна готовність НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності є інтегрованим поєднанням вищевказаних нами видів готовності. Тоді за формулою (2) можна визначити її коефіцієнт ($K_{нфз}$), який знаходиться у межах від середньоарифметичної суми всіх мінімальних величин коефіцієнтів вищеназваних видів готовності до середньоарифметичної суми всіх максимальних їх величин (4):

$$\frac{K_{nng \min} + K_{mnz \min} + K_{всз \min} + K_{mnz \min} + K_{фз \min}}{5} \leq K_{нфз} \leq \frac{K_{nng \max} + K_{mnz \max} + K_{всз \max} + K_{mnz \max} + K_{фз \max}}{5} \quad (4)$$

Підставивши числові дані, ми отримуємо:

$$\frac{0,53 + 0,87 + 0,2 + 0,3 + 0,1}{5} \leq K_{\text{нфз}} \leq \frac{2,67 + 4,33 + 1 + 1,5 + 0,5}{5};$$

$$\frac{2}{5} \leq K_{\text{нфз}} \leq \frac{10}{5}; 0,4 \leq K_{\text{нфз}} \leq 2.$$

Причому цей рівень буде: дуже низьким (початковим) при $0,4 \leq K_{\text{нфз}} \leq 0,72$; низьким при $0,721 \leq K_{\text{нфз}} \leq 1,04$; середнім при $1,041 \leq K_{\text{нфз}} \leq 1,36$; достатньо високим при $1,361 \leq K_{\text{нфз}} \leq 1,68$; високим при $1,681 \leq K_{\text{нфз}} \leq 2$.

Отже, розроблена методика для практичного оцінювання професійної готовності НПП загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у ВВНЗ, яка включає оцінювання її складових, полягає у виявленні високого, достатньо високого, середнього, низького або дуже низького рівнів розвитку в НПП відповідних цим видам готовності вмінь і здатностей, що дає можливість розробити заходи для їх цілеспрямованого професійного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ваврик Р.В. Развитие профессиональной готовности преподавателей общевойсковых дисциплин до педагогической деятельности у высших военных учебных заведений: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Национальная академия обороны Украины. – К., 2005. – 328 с.
2. Бондаренко В.А. Оценка, ее место и роль в деятельности офицера. – М.: ВПА, 1987. – 39 с.
3. Брожек В. Марксистская теория оценки: Пер. со словац. / Общ. ред. и послесл. Ю.Н. Солодухина. – М.: Прогресс, 1982. – 261 с.
4. Городов П.Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе. – М.: ВПА, 1983. – 182 с.
5. Гранин Ю.Д. О гносеологическом содержании понятия "оценка" // Вопросы философии. – 1987. – № 6. – С. 63.
6. Кубицкий С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2002. – 208 с.
7. Морозников Б.К. Методологические проблемы комплексной оценки военно-технической деятельности: Автореф. дис. ... канд. филос. наук / ВПА. – М., 1984. – 19 с.
8. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Кн. 1: Процесс обучения. – 576 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.05. 2007 р.

Ваврик Р.В. Оценивание профессиональной готовности преподавателей общевойсковых дисциплин к педагогической деятельности.

В статье рассмотрены проблемы оценивания готовности преподавателей высших военных учебных заведений к их профессиональной деятельности. Представлен анализ современных научных подходов к оцениванию профессиональных умений преподавателей ВУЗов. Проанализированы возможности применения методов математической статистики к определению уровня готовности преподавателя высшего военного учебного заведения к осуществлению профессиональной деятельности.

Vavryk R.V. The evaluation of general military subjects teacher' theoretical and pedagogical readiness to pedagogical activity.

The article deals with the problems of evaluating the higher military educational establishment teacher's readiness to pedagogical activity. The analysis of modern scientific approaches to the evaluation of teachers' professional skills is represented. The possibilities of mathematical statistics methods applying for the determining the level of higher military educational establishment teacher's readiness to pedagogical activity are analyzed.